

ANDRZEJ CETERA, JERZY OKOŃSKI

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ WCZESNOŚREDNIOWIECZNEJ OSADY W TARNOWIE-KLIKOWEJ

Badana osada leży w NW części Tarnowa, na terenie dzielnicy Klikowa (ryc. 1). Zlokalizowana jest na wyodrębnionym wzniesieniu, w dolinie Białej Dunajcowej, w odległości 750 m na SW od ulicy Klikowskiej i ok. 1600 m na NE od obecnego koryta rzeki¹. Wzgórze wypiętrzone jest do 8 m nad poziom terasy zalewowej Białej. Współczesne wykopy budowlane na terenie wzniesienia ujawniają obecność na głębokości ok. 1 m wychodni fliszu karpackiego, na którym zalega pokład żwiru. Piaszczysty humus z zawartością żwiru osiąga miąższość do 20 cm. Teren wokół wzgórza charakteryzuje się bardzo wysokim poziomem wód gruntowych. Nawet obecnie w trakcie upalnego lata zagłębienia terenu wypełnia woda.

Stanowisko zostało odkryte wiosną 1982 r. w trakcie badań AZP prowadzonych przez Pracownię Archeologiczno-Konserwatorską PKZ w Tarnowie. Na kulminacji wzgórza stwierdzono obecność siedmiu skupisk szaro-brunatnej próchnicy, w których występowały przepalone kamienie, grudki polepy i ceramika. Interesujące położenie stanowiska i jego zagrożenie skutkiem intensywnej działalności gospodarczej wpłynęły na podjęcie badań wykopaliskowych. Jesienią 1985 r. przeprowadzili je autorzy na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Tarnowie².

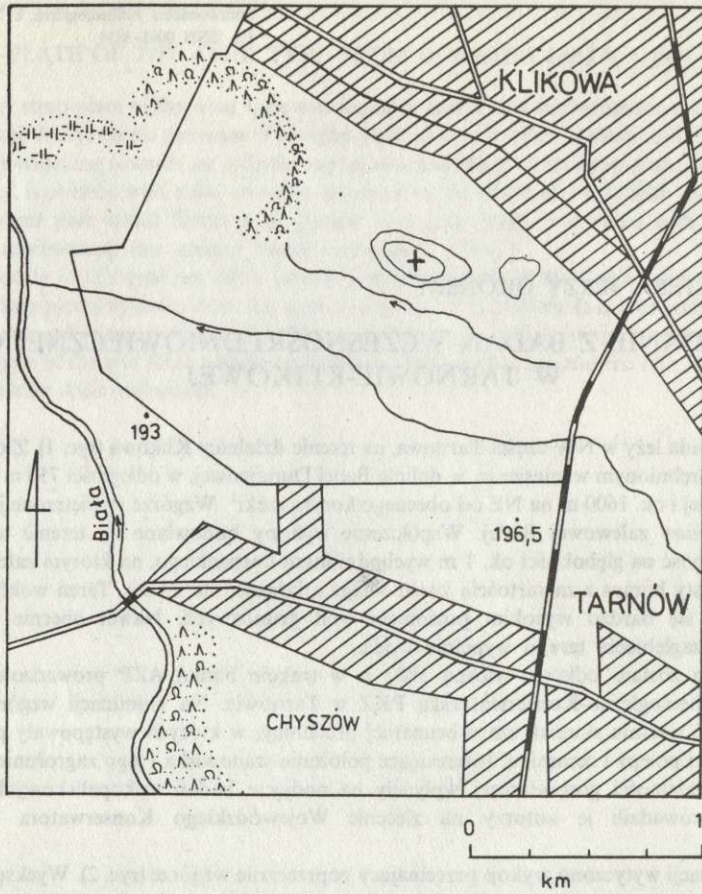
Na kulminacji wytyczono wykop przecinający poprzecznie wzgórze (ryc. 2). Wyeksplorowano sześć odcinków o wymiarach 5×5 m, dokonując w przypadku odkrycia obiektów poszerzeń umożliwiających przebadanie ich w całości. Odcinki 3 i 4 zlokalizowane na krawędzi wypiętrzenia były archeologicznie jałowe. W obrębie odcinków 11 i 12, usytuowanych na kulminacji wzgórza, wystąpiła warstwa kulturowa o miąższości kilku centymetrów. Znaleziono w niej nieliczne skorupy wczesnośredniowieczne i pojedyncze prahistoryczne. Jedyne obiekty archeologiczne odsłonięto na odcinku 8 na poziomie 20 cm.

Obiekt 1/85 (ryc. 3) o planie w przybliżeniu prostokątnym zorientowany był po linii NE-SW i miał wymiary po osiach $4,7 \times 2,3$ m. W przekrojach posiadał płaskie, wyrównane dno i łagodnie opadające ścianki boczne. Miąższość wypełnika obiektu wynosiła do 25 cm. Jego treść stanowiła spiaszczona ciemnoszara próchnica przemieszana ze spalenizną i niewielką ilością grudek polepy. Wystąpiły również pojedyncze przepalone kamienie nie tworzące skupiska. W trakcie eksploracji nie udało się stwierdzić żadnych szczegółów konstrukcyjnych. W wypełniku obiektu znaleziono 334 fragmenty ceramiki (ryc. 5-7a-d) oraz część noża żelaznego (ryc. 7e).

Obiekt 2/85 (ryc. 4) położony był w niewielkiej odległości od wyżej omówionego i podobnie zorientowany, z nieco silniejszym jednakże odchyleniem w kierunku E-W. Wymiary po osiach na poziomie odkrycia wynosiły $4,8 \times 2,5$ m. Przekroje poprzeczne, miąższość i charakter wypełnika były analogiczne z obiektem 1/85. Nie odsłonięto również szczegółów konstrukcyjnych, a nieliczne

¹ Współrzędne stanowiska na obszarze 104-65 AZP wynoszą: $x = 133$ mm, $y = 95$ mm.

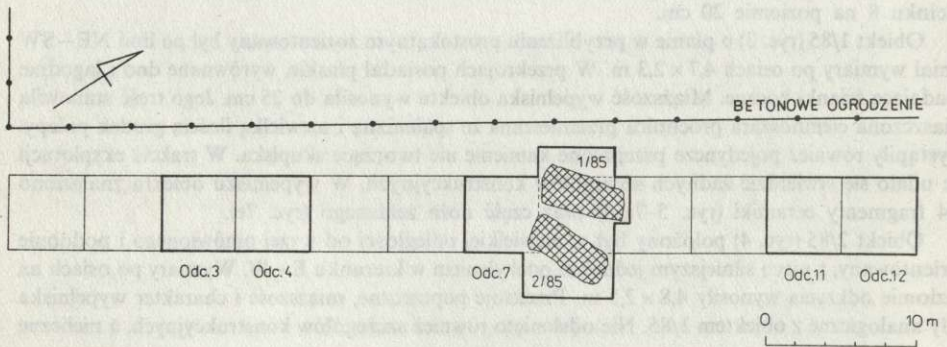
² Autorzy pragną złożyć serdeczne podziękowania dr dr H. Zoll-Adamikowej i M. Parczewskiemu za wiele cennych uwag w trakcie opracowywania materiałów z badań osady.

Ryc. 1. Tarnów-Klikowa. Lokalizacja osady

Rys. A. Cetera

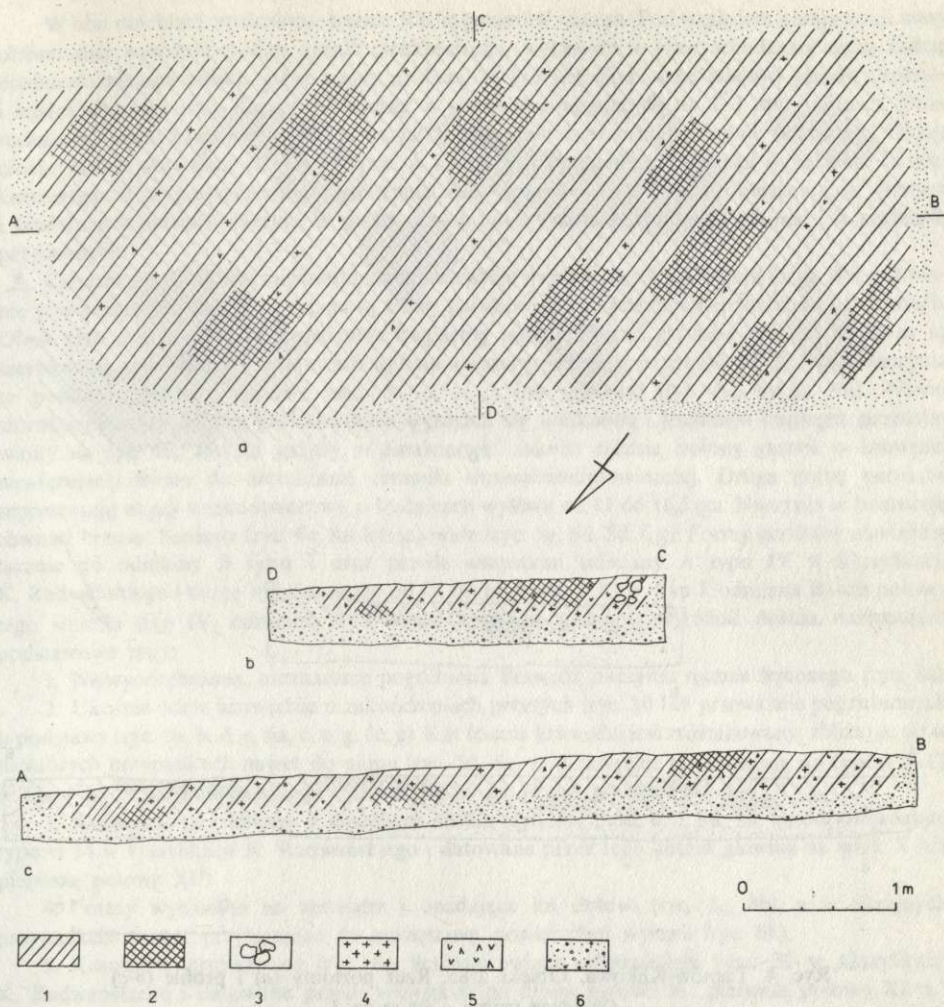
Location of the settlement

Ryc. 2. Tarnów-Klikowa. Plan sytuacyjny odkrytych obiektów

Rys. A. Cetera

Location of the features

Ryc. 3. Tarnów-Klikowa. Obiekt 1/85. Rzut poziomy (a) i profile (b-c)

1 — ciemnoszara spiaszczona próchnica; 2 — spalenizna; 3 — przepalone kamienie; 4 — węgle drzewne; 5 — polepa; 6 — piaszczysto-żwirowy całec

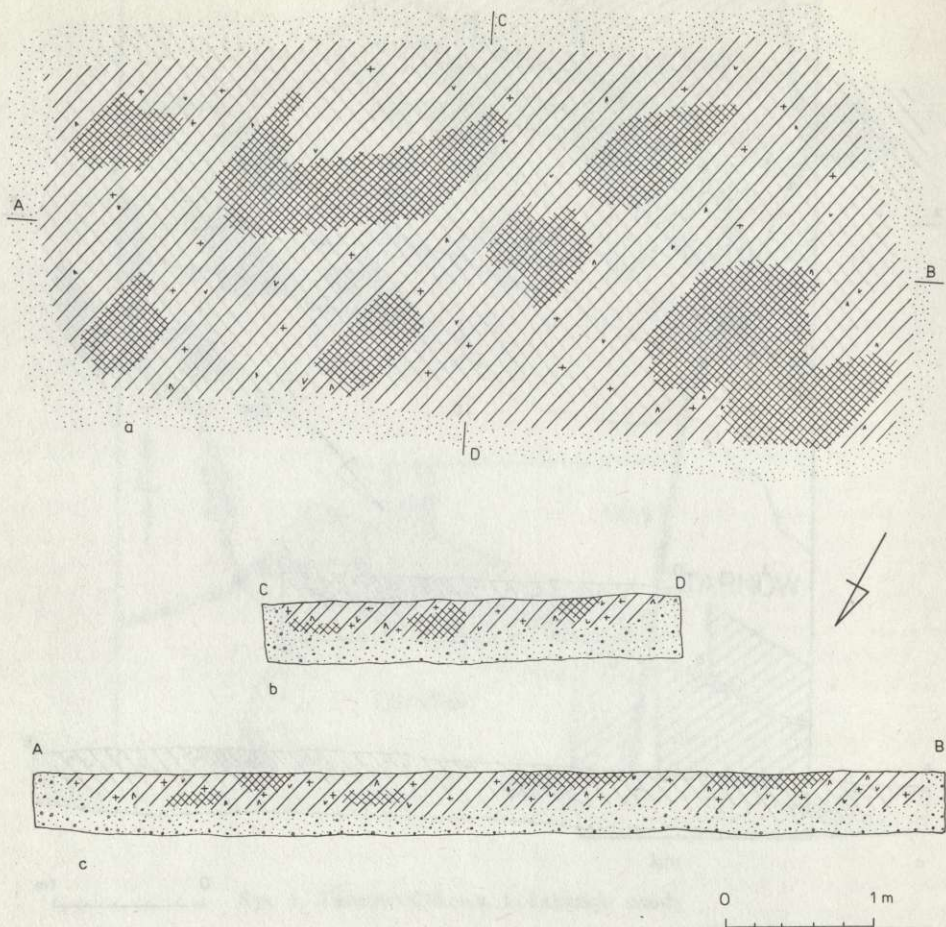
Rys. A. Cetera

Feature 1/85. Ground plan (a) and sections (b-c)

1 — dark grey sandy humus; 2 — burnt matter; 3 — burnt stones; 4 — charcoal; 5 — daub; 6 — primary sand with gravel

przepalone kamienie nie tworzyły skupiska. W wypełniku obiektu 2/85 znaleziono 172 fragmenty ceramiki.

Odsłonięte na stanowisku Tarnów-Klikowa obiekty reprezentują typ naziemnego, nieznacznie zagłębionego (do 25 cm) budynku, przypuszczalnie o lekkiej, zapewne plecionkowej konstrukcji ścian. Stosunkowo duża powierzchnia użytkowa (odpowiednio ok. 11 i 13 m²), forma przekroju poprzecznego oraz „domowy” charakter inwentarza skłaniają do przypuszczenia, iż mamy tu — mimo braku wyraźnych śladów urządzeń ogniowych — do czynienia z budynkiem typu

Ryc. 4. Tarnów-Klikowa. Obiekt 2/85. Rzut poziomy (a) i profile (b-c)

Objaśnienie symboli – jak na ryc. 3

Rys. A. Cetera

Feature 2/85. Ground plan (a) and sections (b-c)

For the key cf. figure 3

mieszkalnego³. Podobnego typu obiekty mieszkalne występują na wielu wczesnośredniowiecznych osadach i grodziskach⁴. Ich obecność stwierdzono również na odległym o ok. 7 km od osady grodziska w Zawadzie, woj. Tarnów⁵.

³ M. Parczewski, *Osada wielokulturowa w Bachórze, pow. Brzozów, stanowisko 16*, Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1970–1972, Rzeszów 1975, s. 90–96. W. Szymański, *Szeligi pod Plockiem na początku wczesnego średniowiecza. Zespół osadniczy z VI-VII w.*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 213.

⁴ W Polsce południowej znane są one m.in. ze stanowisk: Brzezowa, woj. Krosno (J. Machnik, K. Godłowski, *Grodzisko „Walik” w Brzezowej, pow. Jasło, „Z otchłani wieków”*, R. 22:1953, s. 207–212), Chełm, woj. Tarnów (M. Cabalska, *Materiały archeologiczne z grodziska w Chełmie nad Rabą, pow. Bochnia*, Mat. Arch., t. 13:1972, s. 183–189), Czelaź, woj. Leszno (J. Łodowski, *Dolny Śląsk na początku wczesnego średniowiecza (VI-X w.)*, Wrocław–Warszawa

W obu obiektach znaleziono łącznie 506 fragmentów naczyń. Pod względem kompozycji masy ceramicznej wyróżnić można garnki cienkościenne, wykonane z gliny schudzonej dużą ilością drobnoziarnistego piasku, oraz okazy grubsze, w których domieszkę stanowi piasek drobno- i średnioziarnisty oraz tłuczeń mineralny, o ziarnach osiagających do 2–3 mm średnicy. Poza ręcznie lepionym garnkiem z ryc. 8a wszystkie pozostałe są w różnym stopniu obtaczane. Okazy cienkościenne obtaczane są obustronnie, w niektórych przypadkach na całej wysokości. U większości garnków grubościennych występują ślady jedynie zewnętrznego obtaczania w górnych i środkowych partiach naczyń. W pojedynczych tylko przypadkach występują one i w częściach przydennych.

Ceramika z obiektów mieszkalnych reprezentuje niezbyt szeroki wachlarz form. Zdecydowanie przeważającym ilościowo typem są formy garnkowate o zróżnicowanej wielkości i kształtach. Obok nich występują tylko pojedyncze fragmenty talerzy. Wśród garnków najbardziej liczne są szerokootworowe okazy, o średnicach wylewu mieszczących się w przedziale 19–22,5 cm. Naczynia te posiadają brzuśce baniaste (ryc. 5c, d, e, f) lub jajowate (ryc. 5a, b, 8c, 9a). Wśród szerokootworowych form garnkowatych wyróżnia się wielkością i kształtem fragment przedstawiony na ryc. 8a. Jest to jedyny w omawianym zbiorze ręcznie lepiony garnek o krawędzi nawiązującej formą do archaicznej ceramiki wczesnośredniowiecznej. Drugą grupę garnków reprezentują okazy wąskootworowe, o średnicach wylewu od 11 do 16,5 cm. Naczynia te posiadają również brzuśce baniaste (ryc. 6e, 8e) lub jajowate (ryc. 5g, 6d, 8d, f, g). Formy garnków nawiązują łącznie do odmiany B typu I oraz przede wszystkim odmiany A typu IV w klasyfikacji K. Radwańskiego i mogą być datowane od IX do początków XI w. (typ I, odmiana B) lub połowy tego stulecia (typ IV, odmiana A)⁶. Wśród krawędzi garnków wyróżnić można następujące podstawowe typy:

1. Niewyodrębnioną, nieznacznie pogrubioną krawędź naczynia ręcznie lepionego (ryc. 8a).

2. Ukośnie ścięte krawędzie o zakończeniach prostych (ryc. 8f) lub przeważnie pogrubionych u podstawy (ryc. 5a, b, d, e, 6a, c, e, g, 8c, g). Kąt ścięcia krawędzi jest zróżnicowany, zbliżając się w niektórych przypadkach nawet do pionu (ryc. 5d, 6a, e). Krawędzie te nawiązują do typów 8–13 w klasyfikacji K. Radwańskiego i datowane są na IX — początek XI w.⁷

3. Krawędzie pogrubione o łagodnym profilu (ryc. 5c, f, 6b, d, f, 8d, 9a, e), odpowiadające typowi 14 w klasyfikacji K. Radwańskiego i datowane przez tego autora głównie na wiek X lub pierwszą połowę XI⁸.

4. Formy wywinęte na zewnątrz i opadające ku dołowi (ryc. 5g, 8b), a w skrajnych przypadkach nawet przylegające do zewnętrznej powierzchni wylewu (ryc. 6h).

5. Krawędzie profilowane (ryc. 8e, 9c), stanowiące odpowiednik typu 20 w klasyfikacji K. Radwańskiego i datowane przede wszystkim na drugą połowę X i pierwszą połowę XI w.⁹

Garnki zdobione są motywem linii falistych lub żłobków poziomych, występujących pojedynczo lub w rozmaitych układach. Spotyka się również inne motywy ryte (ryc. 5g, 6d, 8d) lub nakłucia (ryc. 6e). Zdobienie rozpoczyna się niekiedy tuż pod krawędzią (ryc. 8f, 9e), a w niektórych

wa—Kraków—Gdańsk 1980, s. 78–88, ryc. 8, 13, 16), Jadowniki Mokre, woj. Tarnów (M. Cabalska, R. Madyda, *Wczesnośredniowieczna osada otwarta w Jadownikach Mokrych, pow. Dąbrowa Tarnowska*, Spraw. Arch., t. 24:1972, s. 253–260), Majkowice, woj. Kraków (R. Rogozińska-Goszczyńska, *Sprawozdanie z badań prowadzonych w miejscowości Majkowice, pow. Proszowice, w latach 1963 i 1964*, Spraw. Arch., t. 18:1967, s. 15–23), Manasterz, woj. Przemyśl (A. Kunysz, *Osada wczesnośredniowieczna we wsi Manasterz*, Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia, 1965, s. 12–21, ryc. X), Kraków-Nowa Huta-Mogiła (R. Hachulska-Ledwos, *Wczesnośredniowieczna osada w Nowej Hucie-Mogile*, Mat. Arch. NH, t. 3:1971).

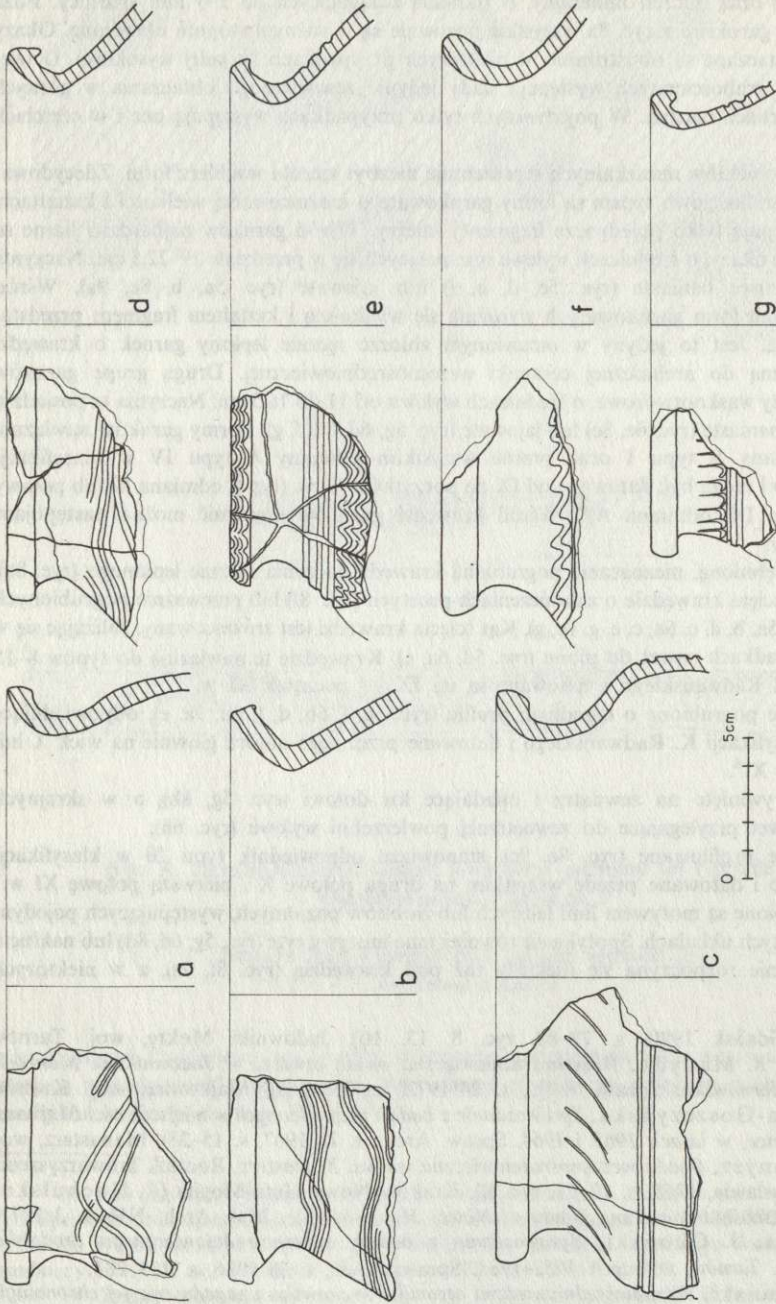
⁵ A. Cetera, J. Okoński, *Sprawozdanie z badań wczesnośredniowiecznego grodziska w Zawadzie, woj. Tarnów, w latach 1982–1983*, Spraw. Arch., t. 38:1986, s. 263–281.

⁶ K. Radwański, *Wczesnośredniowieczna ceramika krakowska i zagadnienie jej chronologii*, Mat. Arch., t. 9:1968, s. 41–43, 49, 50, ryc. 37.

⁷ Radwański, *op. cit.*, s. 61–64, ryc. 38, 39.

⁸ Radwański, *op. cit.*, ryc. 38, 39.

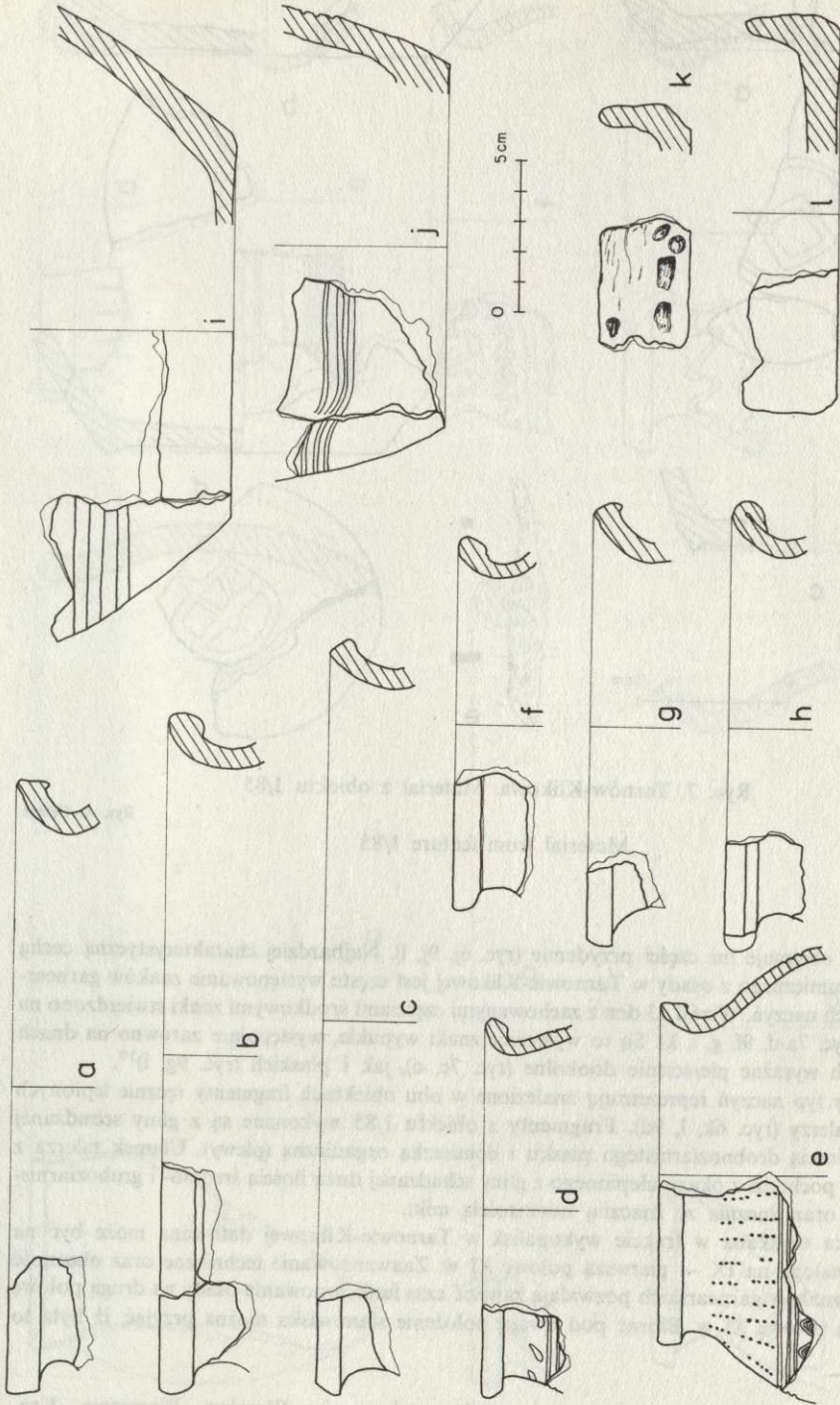
⁹ Radwański, *op. cit.*, ryc. 38, 39.

Ryc. 5. Tarnów-Klikowa. Ceramika z obiektu 1/85

Rys. A. Cetera

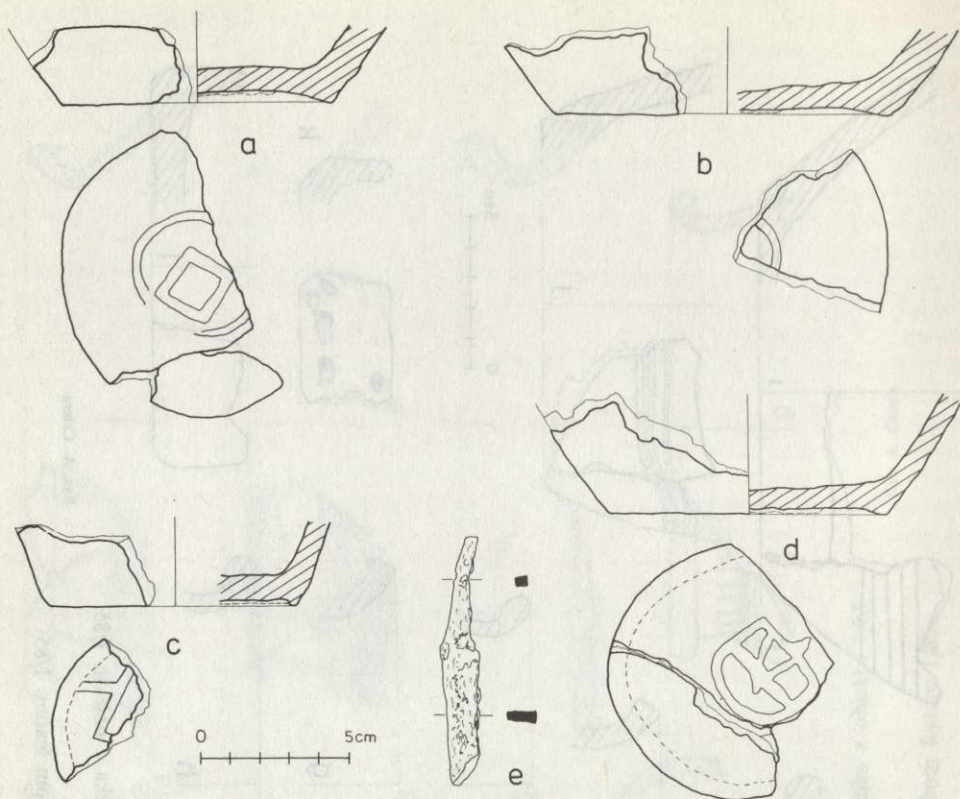
Pottery from feature 1/85

Ryc. 6. Tarnów-Klikowa. Ceramika z obiektu 1/85

Rys. A. Cetera

Pottery from feature 1/85

Ryc. 7. Tarnów-Klikowa. Materiał z obiektu 1/85

Rys. A. Cetera

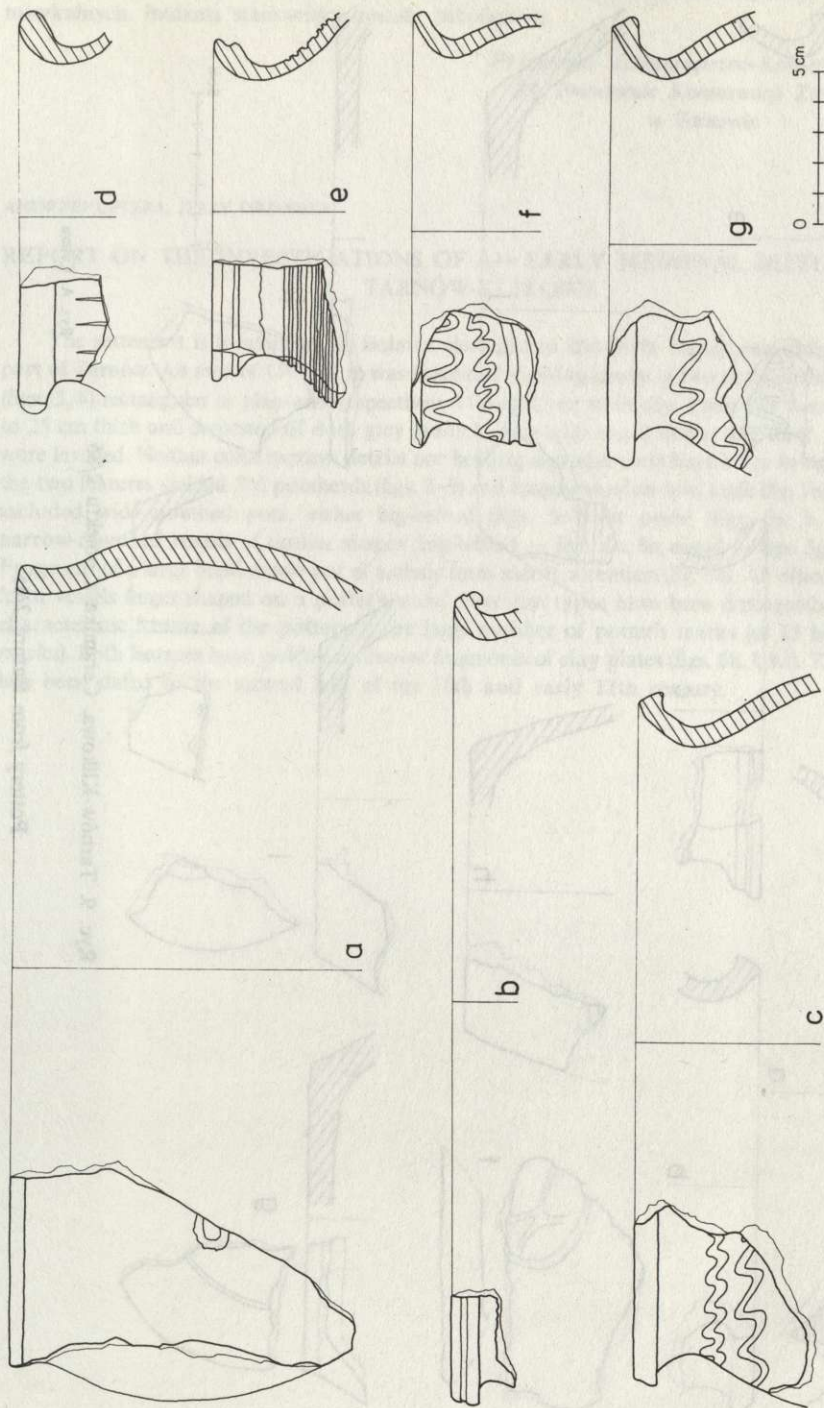
Material from feature 1/85

przypadkach obejmuje też części przydenne (ryc. 6j, 9j, l). Najbardziej charakterystyczną cechą materiału ceramicznego z osady w Tarnowie-Klikowej jest częste występowanie znaków garncarskich na dnach naczyń. Wśród 13 den z zachowanymi częściami środkowymi znaki stwierdzono na 8 okazach (ryc. 7a-d, 9f, g, i, k). Są to wyłącznie znaki wypukłe, występujące zarówno na dnach posiadających wyraźne pierścienie dookólne (ryc. 7c, d), jak i płaskich (ryc. 9g, i)¹⁰.

Odrębny typ naczyń reprezentują znalezione w obu obiektach fragmenty ręcznie lepionych glinianych talerzy (ryc. 6k, l, 9d). Fragmenty z obiektu 1/85 wykonane są z gliny schudzanej minimalną ilością drobnoziarnistego piasku i domieszką organiczną (plewy). Ułamek talerza z obiektu 2/85 pochodzi z okazu ulepionego z gliny schudzanej dużą ilością średnio- i gruboziarnistego piasku oraz tłucznią ze znaczną zawartością miki.

Ceramika uzyskana w trakcie wykopalisk w Tarnowie-Klikowej datowana może być na podstawie analogii na IX — pierwszą połowę XI w. Zaawansowanie techniczne oraz obecność dużej liczby znaków garncarskich pozwalają zawęzić czas funkcjonowania osady na drugą połowę X i pierwszą połowę XI w. Biorąc pod uwagę położenie stanowiska można przyjąć, iż była to

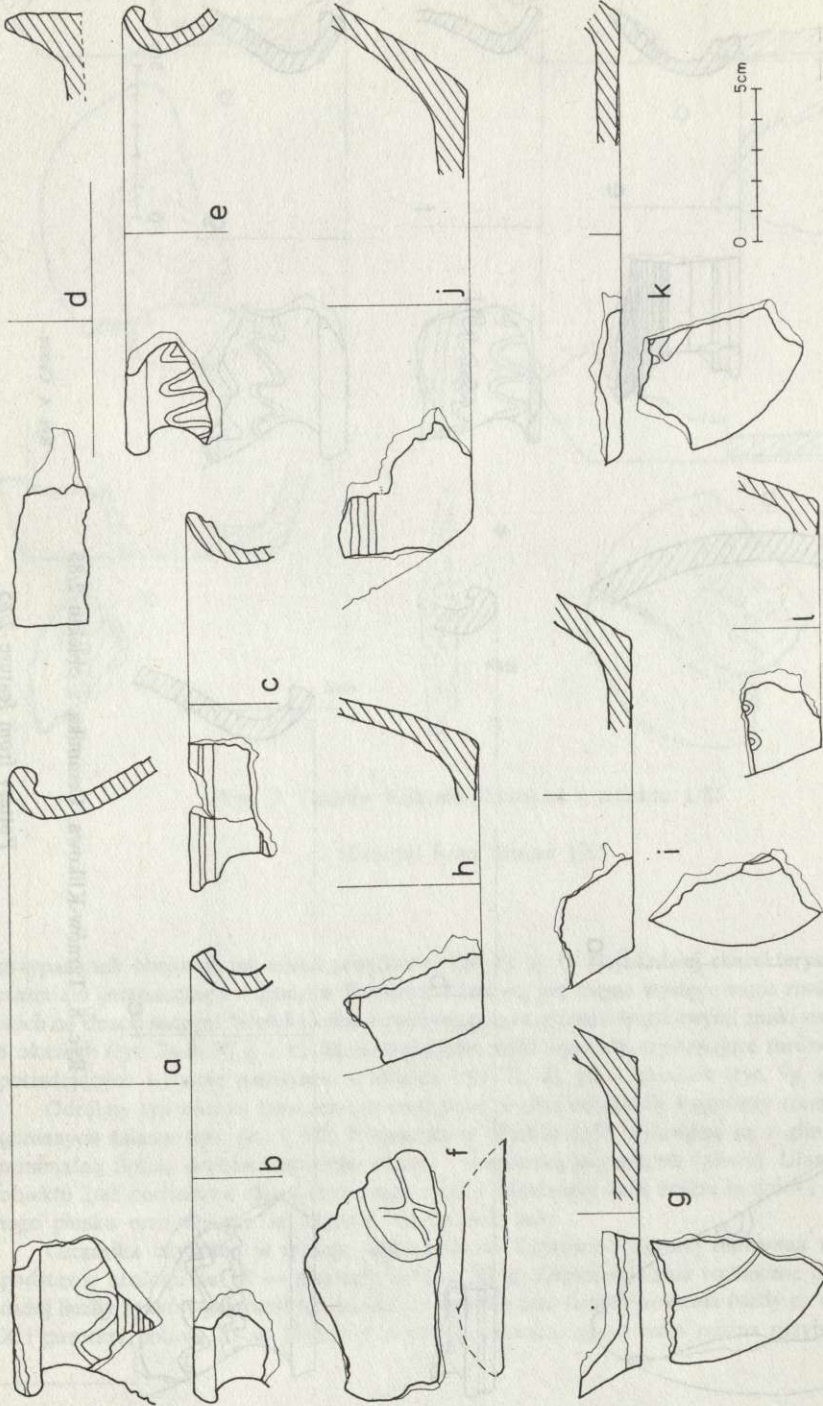
¹⁰ A. Buko, *Wczesnośredniowieczna ceramika sandomierska*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1981, s. 121–127, gdzie literatura przedmiotu.

Rys. A. Cetera

Ryc. 8. Tarnów-Klikowa. Ceramika z obiektu 2/85

Pottery from feature 2/85

Ryc. 9. Tarnów-Klikowa. Ceramika z obiektu 2/85

Rys. A. Cetera

Pottery from feature 2/85

niewielka osada złożona z kilkunastu domostw naziemnych. Żwirowo-piaszczysty charakter podłoża i płytkie zaleganie fliszu zdają się wykluczyć możliwość istnienia innych typów budynków mieszkalnych. Badania stanowiska zostały zakończone.

*Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska
PP Pracownia Konserwacji Zabytków
w Tarnowie*

ANDRZEJ CETERA, JERZY OKOŃSKI

REPORT ON THE INVESTIGATIONS OF AN EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT AT TARNÓW-KLIKOWA

The settlement is located on an isolated elevation in the Biała Dunajcowa valley in the NW part of Tarnów. An area of 1500 sq m was examined yielding traces of two early medieval buildings (figs. 3, 4) rectangular in plan and respectively 11 and 13 sq m in size. Their fills were identical, up to 25 cm thick and consisted of dark grey sandy humus with burnt matter and daub. The bottoms were levelled. Neither construction details nor heating arrangements have come to light. The fill of the two features yielded 506 potsherds (figs. 5–9) and fragment of an iron knife (fig. 7e). The pottery included wide-mouthed pots, either big-bellied (figs. 5c-f) or ovoid (figs. 5a, b, 8c, 9a) and narrow-mouthed vessels of similar shapes (big-bellied — figs. 6e, 8e; ovoid — figs. 5g, 6d, 8d, f, g). Fragment of a large hand-made pot of archaic form merits attention (fig. 8a). All other sherds come from vessels finger-shaped on a potter's wheel. Five rim types have been distinguished. The most characteristic feature of the pottery is the large number of potter's marks (of 13 bases, 8 have marks). Both features have yielded moreover fragments of clay plates (figs. 6k, l, 9d). The settlement has been dated to the second half of the 10th and early 11th century.

niektóre z nich zostały już wcześniej opublikowane. Wskazywane są również miejsca, w których zostały odkryte, oraz ich położenie w stosunku do najbliższych miejscowości i dróg. Wskazywane są również ich wielkość i kształt.

Pracownia Archeologiczna K. Szwarcwajcha
ul. Piotrowska 10, Katowice
w Katowicach

ANDRZEJ SZWARCWAJCH, K. RABINOWICZ

REPORT ON THE INVESTIGATIONS OF AN EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT AT TARNÓW-LLYOWA

The settlement is located on an isolated elevation in the Baska Donowoska valley in the NW part of Tarnów. An area of 1500 sq m was examined yielding traces of two early medieval buildings (figs 1-4) rectangular in plan and approximately 11 and 13 m in size. Their fills were identical up to 25 cm thick and consisted of dark grey sandy loam with burnt matter and ash. The bottoms were levelled. Further south within the site two further investigations have come to light. The fill of the two features yielded 100 potsherds (figs 5-6) and fragments of an iron knife (fig. 7) and the pottery included white-glazed ware, other dark-glazed ware, 30-40 or more figs. 8, 9, 10, 11 and 12. A narrow-mouthed vessel of similar shape (fig. 13) was also found. All these sherds come from fragments of a large hand-made pot or vessel from which fragments of figs 8-11 were also found. The most characteristic feature of the pottery is the large number of potsherds with a 13 mm or 15 mm diameter. Both features have yielded numerous fragments of clay plates (figs 14, 15). The settlement has been dated to the second half of the 10th and early 11th century.

